Eylül 2026, Cilt: 3 Sayı: 6
September 2026, Volume 3, Issue 6

arşiv de KADIN VE TOPLUMSAL CİNSİYET DERGİSİ
Journal of Women and Gender in the Archives

Didar Bayır'ın *Gri Yayınlar* Kitabını Kadın Arşivleri Açısından Yeniden Okumak

Tûba Çavdar Karatepe
Kütüphaneci

Yazılı ve basılı metinleri okurken, yazıldıkları zamanın şartlarını dikkate almak, metni anlama ve değerlendirmede önemlidir. Lisansüstü çalışmalarda, hazırlandıkları alanın teoride ve uygulamadaki ihtiyaç, boşluk ve sorularına cevap aradıkları düşünülerek değerlendirilmeleri mümkündür. Tezlerin kimlerin danışmanlığında hazırlandığına dikkat etmek bize farklı bilgiler sunar.

Didar Bayır'ın kitabı da[1] yazarın giriş kısmında belirttiği[2] gibi 1986 yılında Prof. Dr. Jale Baysal (1926-2009) danışmanlığında tamamlanmış yüksek lisans tezine dayanır.

Jale Baysal, ilk baskısı 1982 yılında, ikinci genişletilmiş baskısı da 1987'de yapılmış *Kütüphanecilik Alanında Yeni Kavramlar, Araçlar, Yöntemler* adlı kitabında, dönemi için öncü bilgi ve görüşler sunarken, "Yeni Kitaplığın Belgeleri" başlığı altında sıraladığı bilgi taşıyıcılarını ayrıntılarıyla anlatmıştır. Gri Yayınlar başlıklı tez konusunun, dönemin ihtiyaçları ve model alınabilecek yeni uygulamaların önemine bağlı seçildiği anlaşılmaktadır. Baysal'ın, *Gri Yayınlar* çalışmasının önsözünde söyledikleri bu saptamayı teyit eder niteliktedir.

> *"Kütüphanecilik konusunda Türkçe kitaplarımızın sayısı, üniversite çatısı altındaki ilk kütüphanecilik bölümümüzü 1954'te kurduğumuz ve bunun ardından iki yeni bölüm daha kurulmuş olduğu halde, beklediğimizin ve umut ettiğimizin çok altındadır.... Özellikle bir kütüphane veya dokümantasyon merkezi, bir enformasyon*

"Didar Bayır'ın çalışması, kütüphanecilikte kavram ve terimlerin değişebileceğini, ancak bilgi taşıyıcılarının değerini kaybetmeyeceğini gösteriyor. Özellikle kadınlara ait bu tür belgelerin arşiv ve kütüphanelerde yer alması, resmi arşivlerde eşitsiz temsile ve görünmez kılınmaya karşı koymak için hayati bir önem taşır."

1. Didar Bayır, *Gri Yayınlar: Sağlama, Bibliyografik Sunuş ve İşlemler* (İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi, 1995); VIII, 108 s., XX yaprak, 3 fig.
2. Didar Bayır, *Gri Yayınlar*, VIII.

> *merkezi veya benzeri bir bilgi kuruluşunun hazırlıklarında çalışan, günlük işleri yürütmeyi üstlenen kütüphaneciye yardımcı olacak el kitapları bakımından göze batar bir eksiklik gözlenmektedir. Derneklerin, meslek odalarının, benzeri kuruluşların ve özel kütüphane sahiplerinin el altındaki kitap ve belgelerini düzenleyebilmek için başvurabilecekleri güncel bilgi içeren bir el kitabına sahip değiliz... Didar Bayır'ın Gri Yayınlar adlı kitabı beklediğim ve özlediğim yayınlar için çok güzel bir örnektir."*[3]

Jale Baysal'ın önsözde vurguladığı "kütüphanecilerin el kitabı ihtiyacı", tam da 1990'da kurucuları arasında yer aldığı Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'nın kuruluş vizyonuyla örtüşür. Resmi tarih anlayışının ve ticari yayıncılığın dışında kalan kadın merkezli arşivcilik malzemelerinin, bu tür el kitaplarının ortaya koyduğu yöntemlerle görünür kılınabileceği açıktır. Vakfın, kuruluşundan bu yana kitap dışı malzemeyi; gri yayınları, efemerayı... kadın çalışmalarının önemli bir kaynağı kabul ettiği, dermesinden anlaşılır.

Didar Bayır, çalışmasının temel amacını bu tür yayınların sağlanmaları, depolanmaları, kataloglanmaları ve sınıflandırılmalarıyla uğraşan kütüphaneci ve bilgi verme uzmanlarına yararlı bir el kitabı sağlamak olarak belirtir. Kitap, tam da bu amaca uygun bir planla yazılmıştır: Gri yayınlar hakkında genel bilgi ve tartışmalar, SIGLE (System for Information on Grey Literature in Europe) Projesi'nin[4] tanıtım ve önemi ile yaygın gri yayın türlerinin tanımları; sağlama, kataloglama, yerleştirme ve yararlandırma işlemleri.

Kitabın bölümlerinde terminoloji, konuların kronolojik zemini, güncel yaklaşımlar ve tartışmalar ayrıntılı olarak ele alınmış, özellikle kütüphaneciler için farklı kurumlardan uygulamalar ile gri yayınların tanımlanmasına ilişkin yol gösterici örnekler verilerek yapılması gerekenler açıklanır.

Kitabın kaynakçası, gri yayınlar konusunda Türkçe kaynakların çok az olduğunu gösterir. İngilizce kaynaklara bakıldığında, alandaki temel kitaplar, konuyla ilgili makaleler yanında, yabancı kurum ve kütüphanelerin bülten niteliğindeki yayın ve broşürlerini de görmek mümkün. Kullanılan kaynakların dönemin şartlarında zahmetli bir süreçle sağlandığını tahmin etmek zor değil. Kitabın ekler kısmında verilen uluslararası ve ulusal merkez, kütüphane ve kuruluş adresleri, konuyla ilgili çalışacak kişi ve işbirliği yapmaya niyetli kurumlar için derli toplu bir rehber niteliğinde. Ayrıca gri yayınların kataloglanmasına ilişkin kural ve bazı örnek formlar da eklerde verilmiş.

Gri yayınların Türkiye'deki durumu ele alınırken, yayını sonlandırılmış ve/veya çalışmaları sona ermiş veya farklı bir yapıya evrilmiş kurumlar hakkında temel kaynaklar yanında, dönemin bülten, broşür gibi gri yayınlarından alıntılarla bilgi verilmiş. Bir zamanlar farklı baskı teknikleriyle çoğaltılmış bu metinlerin tam koleksiyonlarına, derleme kütüphanelerinde ulaşmak bile zor. Kimilerine, sadece özel koleksiyonlar veya sahaflar aracılığıyla erişilebilir. Kurum tarihi, kurumların bilgiyi nasıl bilinir kıldığı, yaydığı, bu faaliyetlerde kimlerin rolü olduğunu gösteren bu belgelerin geriye dönük çalışmalar için önemi büyük.

Kitapta, 1978 yılında York'ta düzenlenen seminerde uluslararası literatürde gri yayın teriminin kabul edilerek yaygınlaşmasına rağmen, Türkiye'de gri yayın teriminin yaygın ve tekbiçim olarak kullanılmadığı, sağlanması güç belgeler, gri yazın gibi önerilerin varlığı belirtilir. Bu dönemde konuyla ilgilenen uzmanlardan Sönmez Taner ve Aynur Ertunç da yazarla hemfikir. Onlara göre de bu türe ilişkin en büyük problem bibliyografik denetim eksikliği. Ayrıca hem dünyada hem Türkiye'de nelerin gri yayın sayılması gerektiği konusunda ortak bir görüş olmadığı da anlaşılmakta. Didar Bayır'ın gri yayın tanımı ise şöyle:

> *"Geleneksel yayın ticareti yolu ile sağlanamayan ve biçimleri, bibliyografik sunuluşlarındaki farklılıklar gibi nedenlerle kitap, dergi gibi geleneksel yayınlardan ayrılan belge türlerine gri yayın adı verilmektedir."*[5]

Bayır'ın bu tanımı, kadın merkezli arşivcilik anlayışının bilgi kaynaklarının sağlanması ilkesiyle birebir örtüşmekte. Kadınların ürettiği pek çok belge (duyuru metinleri, bültenler, toplantı notları, efemeralar...), derleme kü-

3. Didar Bayır, *Gri Yayınlar*, V.
4. Proje 2020 yılından sonra etkin değildir.
5. Didar Bayır, *Gri Yayınlar: Sağlama, Bibliyografik Sunuş ve İşlemler*, 98.

tüphanelerine dahi ulaşamayan, ihmal edilmiş, hatta bazen çeşitli sebeplerle kurumlar veya sahipleri tarafından imha edilmiş belgelerdir.

Kitabın sonuç ve öneriler kısmında bu yayınlara özgü problemler ve çözüm yolları sunulurken, gri yayınlar alanının tüm aktörlerinin (yazar, yayıncı, araştırmacı, kütüphaneci...) bu önemli bilgi kaynaklarına özel ilgi göstermelerinin beklendiği ifade edilir.[6]

Bugün, kütüphaneciler gri yayın tabirini bilmekle birlikte, artık kataloglarında kullanmıyorlar. Bunun yerine MARC 21 ve RDA standartlarına bağlı alanlar kullanılıyor. Ancak hâlâ tür, alt tür gibi tartışmalar, efemeralarda olduğu gibi devam ediyor. Değişen terminoloji ile kullanıcı davranışları, kütüphanecilerin kataloglama pratiklerini değiştiriyor. Bu değişim, kütüphane otomasyon programlarını da etkiliyor. İnternetle yaygınlaşan dijital doğan belgelerin ve sosyal medya içeriklerinin sürdürülebilir bir düzende kütüphane ve arşivlerde nasıl yer alması gerektiği üzerine çalışmalar yapılıyor.[7] Kullanıcı tarafında ise sorunlar, genellikle ihtiyaç duyulan bilgiye erişim noktasında yoğunlaşıyor. Derleme kaçakları bir yana, hatalı ve eksik tanımlamalar ile otomasyon programı değişiklikleri özensiz ve kullanıcı odaklı yapılmadığında, bilgiye erişimde ciddi bir engel oluşturmayı sürdürüyor.

Didar Bayır'ın çalışması, kütüphanecilikte kavram ve terimlerin değişebileceğini, ancak bilgi taşıyıcılarının değerini kaybetmeyeceğini gösteriyor. Özellikle kadınlara ait bu tür belgelerin arşiv ve kütüphanelerde yer alması, resmi arşivlerde eşitsiz temsile ve görünmez kılınmaya karşı koymak için hayati bir önem taşır. Bu bağlamda, alanın ilk örneği olan bu kitap, "gri yayınların" kadın araştırmaları için taşıdığı değeri de ortaya koyması bakımından yeniden okunmayı hak ediyor.

6. Didar Bayır, *Gri Yayınlar*, 100.
7. Bu konuda yeni ve özel bir örnek için bkz. Yonca Güneş Yücel, "Hashtagleri Nasıl Okumalı?," *Toplumsal Tarih*, sy. 392 (Ağustos 2026): 42-46.